

Araştırma Makalesi

ASEAN Yolu: Nedir ve ne değildir?

The ASEAN Way: What is and what is not?

Süleyman Temiz¹

Makale Bilgisi

Alındı:	17.10.2024
Düzeltildi:	16.06.2025
Kabul Edildi:	27.06.2025
Yayımlandı:	30.06.2025

Öz

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin temel kılavuzu olan ASEAN Yolu çatışma önleme stratejisi, bölge ülkeleri açısından birliğe bağlılığın son derece etkili bir koşuludur. Bu sitemde üye devletler birbirlerinin iç işlerine müdahale etmezler ve bu şekilde geçmiş dönemlerde yoğun bir şekilde gerçekleşen bölgedeki çatışmaların da önüne geçmiş olurlar. Ancak esas itibarıyla ASEAN'ın nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair birbiri ile çelişen çok sayıda fikir ve görüş bulunmaktadır. Esas itibarıyla araştırmacılar ASEAN'ın ne olduğu veya ne olmadığı üzerinde durmaktan ziyade, batılı bir perspektifle ASEAN'ın etkilerinden yola çıkarak başarılı veya başarısız kategorisinde değerlendirmektedirler. Ancak ASEAN'ın bölgesel barış ve güvenliği tesis etmekteki başarısına gelindiğinde ivme hızlıca olumlu yöne kaymaktadır. Zira ASEAN'ın bölgede barışı tesisine yönelik eleştiriler genellikle havada kalmakta ve realiteyle uyuşmamaktadır. ASEAN başarılıdır, ancak bu hangi perspektiften baktığımızla da alakalıdır. Bu çalışmada ASEAN'ın genel itibarıyla ne olduğu veya ne olmadığı hem yerel hem de küresel bakış açıları incelenerek bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: ASEAN Yolu, Güvenlik, Bölgesel Barış, İstikrar, Güneydoğu Asya.

Article Information

Received:	17.10.2024
Revised:	16.06.2025
Accepted:	27.06.2025
Published Online:	30.06.2025

Abstract

The ASEAN Way is a conflict prevention strategy that has been relatively effective in steering the member countries through the union. The framework stipulates that member states should not interfere with other internal matters; this has helped reduce some of the conflicts that have been faced in the region over the years. Despite the success or failure-whatever way one may look at it-there are conflicting views on how to evaluate ASEAN performance. Rather than analyzing the nature of ASEAN itself, many scholars tend to view the success or failure of ASEAN, according to its impacts, from the Western point of view. When describing ASEAN's achievements in maintaining regional peace and security, the narrative becomes considerably more positive. The critique against the peace-building efforts by ASEAN has been superficial and devoid of proper reality checks. Whereas ASEAN has indeed been a success, this judgment largely rests in the eye of the beholder since it all depends on the vantage point it is viewed from. This work will attempt to evaluate what ASEAN means as judged by both local and international opinion.

Keywords: ASEAN Way, Security, Regional Peace, Stability, Southeast Asia

¹ Doç. Dr. Iğdır Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, suleyman.temiz@igdir.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-4439-4035

1. Giriş

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği, 8 Ağustos 1967 tarihinde Tayland'ın başkenti Bangkok'ta tesis edilmiş olan bölgesel bir örgüttür. Malezya, Endonezya, Tayland, Filipinler ve Singapur'dan beş dışişleri bakanı tarafından kurulan birlik, ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, eğitim ve diğer alanlarda iş birliğinin yanı sıra adalet ve hukukun üstünlüğüne saygı ve Birleşmiş Milletler Şartı ilkelerine bağlılık yoluyla bölgesel barış ve istikrarı teşvik etmek amacıyla kurulmuştur. Kuruluşundan sonra birlik, yirmi üç sene içerisinde bünyesine daha fazla üye ekleyerek genişlemiş ve on üye ülkesi ile günümüz ASEAN'ını meydana getirmiştir. Bölgeyi tanımlayan esas unsurun coğrafi alan kavramının ötesinde, göreceli homojenlik alanlarını kapsadığı gerçekliği hali hazırda da etkisini sürdürmektedir.

ASEAN Yolu, Güneydoğu Asya ülkeleri arasında karar alma süreçlerinde oydaşma, müdahale karşıtlığı, resmîyetin azaltılması ve gayriresmî diplomasie öncelik verilmesi gibi ilkelere dayanan, çatışmadan kaçınmayı ve yüz yüze diyalogu esas alan özgün bir iş birliği modelini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, ASEAN'ın bölgesel barış ve istikrarı sürdürme çabalarının temelini oluşturur. ASEAN üyesi ülkeler, iklimsel koşullar ve bazı kültürel benzerlikler gibi ortak özellikler taşıyalar da aralarındaki derin ekonomik ve gelişmişlik farkları önemli bir ayrışma noktasıdır. Nitekim ASEAN'a yönelik eleştiriler, genellikle bu ortak unsurların birlik içinde gerçek bir bütünleşme sağlamada yetersiz kaldığı yönünde yoğunlaşmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllarda ekonomik açıdan daha az gelişmiş dört ülkenin ASEAN'a dâhil edilmesi, örgütün bütünlüğü ve işleyişi açısından bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Kuruluşunun üzerinden yarım yüzyıldan fazla bir süre geçmesine rağmen ASEAN'ın üye ülkelere ekonomik katkısı hala yetersizdir. ASEAN Serbest Ticaret Anlaşması kapsamındaki serbest ticaret çabaları, beklenenin aksine üyelere önemli ekonomik katkılar sağlayamamıştır. ASEAN, ekonomik iş birliği hedefindeki başarısız çabalarına ve sosyal, kültürel, teknik ve eğitim gibi diğer alanlardaki iş birliğinin belirgin bir sonucu olmamasına rağmen, örgütün kuruluş amacında da belirtildiği gibi, bölgede barışı korumuş ve istikrarı teşvik ederek rüştünü ispat edebilmiştir. Bu çalışmada, öncelikle ASEAN'ın kuruluşuna etki eden tarihsel, siyasal ve sosyo-kültürel faktörler ele alınarak örgütün temel yapısal dinamikleri ortaya konacaktır. Ardından, ASEAN'ın ne olduğu kadar ne olmadığına da sorgulandığı bir bölümde, örgütün kurumsal işleyişine ve bölgesel kimlik inşası bağlamındaki sınırlarına odaklanılacaktır. Bu çerçevede, ASEAN'a özgü bir sorun çözme ve karar alma yöntemi olarak tanımlanan ASEAN Yolu ayrıntılı biçimde analiz edilerek, bu yöntemin örgütün doğasını nasıl şekillendirdiği tartışılacaktır. Devamında ise ASEAN'ın olumlu yönlerinin yanı sıra eleştiriye açık yönleri de nesnel bir değerlendirmeye tabi tutularak, bu iş birliği modelinin bölgesel entegrasyon açısından avantaj ve dezavantajları incelenecektir. Son bölümde ise yapılan analizler ışığında ASEAN'ın doğru biçimde anlaşılmasına katkı sunacak genel bir değerlendirme yapılacak ve çalışmanın temel bulguları özetlenecektir.

ASEAN Yolu kavramı, literatürde genellikle müdahale etmeme, oydaşmacı karar alma ve gayriresmî diplomasie ilkeleri etrafında tanımlanmaktadır. Mevcut çalışmalar, bu yöntemin ASEAN'ın istikrarı koruma kapasitesiyle ilişkisini tartışa da kavramın sınırları çoğu zaman belirsiz kalmaktadır. Bu çalışma, literatürdeki tanımlayıcı yaklaşımları gözden geçirdikten sonra, ASEAN Yolu'nun hem kurumsal işleyiş hem de üye devletlerin davranış kalıplarına nasıl yansıdığını analiz etmeyi amaçlamakta; böylece kavramın ne olduğu kadar ne olmadığına da açıklık getirerek literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

2. Kuruluşa etki eden Faktörler

Mayıs 1967'nin son gününde Filipinler ve Endonezya yeni bir güneydoğu Asya teşkilatı için açıklama yaptılar. Endonezya dış işleri bakanı Adam Malik, ilk olarak Filipinler ile görüştü ve ardından Tayland, Malezya, Singapur ve bölgedeki diğer ulusların iştirakinin önemini bildirdi. Aynı zamanda 'eğer kendileri isterlerse' notunu da eklemeyi ihmal etmedi. Malik, yeni tesis edilecek bu organizasyonun ASA'nın daha genişletilmiş bir hali olacağını vurguladı. '*Var olan bir organizasyonu yok etmek gibi bir niyetimiz yok. Bizim yapmaya çalıştığımız şey, ihtiyaç duyulan bir şeyi tesis etmektir*' ifadesini kullandı (TST, 1967). Bangkok'taki toplantıda ilk olarak teşkilatın isminin SEAARC-Southeast Asia Association for Regional Cooperation olacağı belirtildi ve bu Endonezya'nın fikriydi. Thanat Koman, '*ASA üyesi dışişleri bakanlarının 29 Ağustos'ta Kuala Lumpur'da toplantı yapması beklenen ASA üyesi ülkeler, yeni örgütün kesin olarak yerleştiğine ikna olana kadar ASA'yı ayakta tutacak. Örgütün ismi aynı zamanda olası üye sayısını da işaret etmektedir*' demişti (TST, 1967a). Ayrıca diğer bölge ülkelerinin de birliğe katılabilmesi için bir uygulama da devreye konulmuş ve kapı açık bırakılmıştı (TST, 1967b).

8 Ağustos 1967'de SEAARC olarak değil ASEAN olarak isimlendirilen teşkilat, beş kurucu ülkenin dışişleri bakanlarının ASEAN Deklarasyonu'nu imzalamasıyla Tayland'ın Bangkok kentinde kuruldu. Bangkok'un imza için seçilmesi ise Tayland'ın tarafsız statüsünden dolayı olmuştu (Mahbubani & Sng, 2017). ASEAN'ın tesisi, güneydoğu Asya ülkeleri arasında iş birliği ve istikrara dair ortak bir vizyonla yönlendirilen bölgenin siyasi manzarasında önemli bir dönüm noktası olmuştur.

ASEAN'ın doğuşu, 1960'ların jeopolitik kargaşa ortamında ortaya çıkmış ve kök salmıştır. Güneydoğu Asya, özellikle Vietnam Savaşı'nın ardından bölgeye yayılan komünizm tehdidiyle önemli bir kargaşa yaşamaktaydı. Kurucu liderler, bu zorlukları ele almak ve bölgesel istikrarı teşvik etmek için birleşik bir cepheye ihtiyaç olduğunu kabul ettiler. Singapur Dışişleri Bakanı S. Rajaratnam, Güneydoğu Asya ülkelerinin egemenliklerini ve kalkınmalarını tehlikeye atabilecek dış baskılarla karşı karşıya olduklarını vurgulayarak, bu aciliyeti dile getirdi. Rajaratnam, kuruluş törenindeki konuşmasında, *'ekonomik parçalanma ve siyasi istikrarsızlığın üstesinden gelmek için bu uluslar arasındaki iş birliğinin gerekliliğini'* vurguladı (Rajaratnam, 1967).

Bölgenin parçalanmış ekonomilerinin, her ülkenin kendi sınırlı hedeflerini takip etmesi nedeniyle zayıflık kaynağı olduğunu ve bunun da büyüme için kolektif potansiyellerini zayıflattığını belirtti. Bu nedenle ASEAN'ın kurulması, ortak hedeflere ulaşmak için kaynakları ve çabaları bir araya getirme yolunda önemli bir adım olarak görüldü. Bu durumu Rajaratnam; *"20 yıl boyunca bu bölgedeki her birimiz, sadece milliyetçi coşku temelinde bir şeyler yapmaya zorlandık. Ve çoğumuz biliyoruz ki yirmi yıllık dekolonizasyonun ardından, milliyetçilik tek başına ülkelerimize ve halklarımıza daha mutlu bir yaşam, daha verimli bir hayat, daha iyi yaşam standartları gibi beklentileri sağlamadı ya da karşılamadı. Bu farkındalık artmıştır ve bu nedenle ASEAN'a hayat vermede gerçekten başarılı olmak istiyorsak ulusal düşünceyi bölgesel düşünceyle birleştirmemiz gerekmektedir. Artık iki düzeyde düşünmeliyiz. Sadece ulusal çıkarlarımızı düşünmekle kalmamalı, bunları bölgesel çıkarların karşısına koymalıyız. Bu durum, sorunlarımız hakkında düşünmenin yeni bir yoludur. Bu iki farklı şeydir ve bazen çatışabilirler."*

İkinci olarak, eğer bu konuda gerçekten ciddiyseniz, bölgesel varoluşun ülkelerimizdeki uygulamalarda ve düşüncelerde acı verici ayarlamalar anlamına geldiği gerçeğini de kabul etmeliyiz. Bu acı verici ve zor ayarlamaları yapmalıyız. Eğer bunu yapmayacaksak, o zaman bölgeselcilik bir ütopya olarak kalmaya devam edecektir. Vurgulamak istediğim son husus ise bu tür diğer birliklerde de olduğu gibi, ASEAN'ın ne olduğu konusunda yanlış anlaşılmanın olabileceğidir. Bu nedenle, gruplaşmanın dışında kalanların bunu herhangi bir şeye ya da kimseye karşı bir gruplaşma olarak görmemeleri gerektiğini vurgulamak isterim. Biz ASEAN'da herhangi bir şeye karşı değil, bir şeyi savunmak için bir araya geldik. Eğer önerilen bölgesel gruplaşmayı yanlış anlayanlar ya da buna karşı düşmanlık besleyenler varsa, bunun tek sebebinin Avrupa'da ve dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi dış güçlerin bu bölgenin balkanlaşmasında çıkarları olması olduğunu açıklayalım.

Bizler dersimizi aldık ve küçük ulusların, dış güçler tarafından manipüle edilmek, birbirlerine düşürülmek, sürekli zayıf, bölünmüş ve etkisiz tutulmak için balkanlaştırılmaya çalışıldığına karar verdik. Dolayısıyla biz, parçalanmış bir Güneydoğu Asya değil, istikrarlı bir Güneydoğu Asya istiyoruz. Güneydoğu Asya'nın istikrarı, Güneydoğu Asya'nın refahı ve daha iyi ekonomik ve sosyal koşullarla gerçekten ilgilenen ülkeler, küçük ülkelerin dünya barışına katkıda bulunmak üzere kolektif kaynaklarını ve kolektif akıllarını bir araya getirmelerini memnuniyetle karşılayacaklardır. Güneydoğu Asya ne kadar istikrarsız olursa, dünya barışı da o kadar tehdit altında olacaktır..... Bizim kendimizi ciddiye aldığımız gibi diğer uluslar da bizi ciddiye aldığında, birleşik bir Asya ülkeleri grubu olarak rolümüz kabul edildiğinde, o zaman bu bölgeye ve dünyanın geri kalanına barış ve refah getirebiliriz" ifadelerini kullanmıştır (Rajaratnam, 1967).

Bölge ülkelerinin bürokratları arasında geleceğe dair tahminler yapılmaktaydı. Bunların en önde geleni ise mutlaka yakın bir zamanda ABD'nin bölgeden çekileceği gerçeği idi. Zira Vietnam'da işler ABD için hiç de iyiye gitmiyordu. Ayrıca ASEAN'ın kurucu ülkelerinin devlet adamları, ABD'nin bölgede yaptığı sorgusuz sualsiz katliamların da farkındaydı. ABD büyük bir güçtü ve ASEAN ülkeleri bu güce karşı direnemezdi. ASEAN'ın kuruluşundaki psikolojik nedenlerden bir tanesi ise işte budur. Bu sayede bölge dışı bir gücün bu birliğe karşı hareket etmesi de engellenmiş olacaktı.

Ayrıca ASEAN, insan doğasındaki güzelliklere inanan idealistlerin bir nevi poster çocuğu oldu. Zira açık bir başarı vardı. ASEAN aktörleri bölgesel birliği, bölgeyi bir bütün olarak geliştirmenin bir yolu olarak, iş birliğine ulaşmak için bir forum olarak görmekteydi. İdealistler, ülkeleri ve küresel yapıyı 'ortak sorunların üstesinden gelmek için birlikte çalışma potansiyeline sahip bir topluluk' olarak gördüler (Mahbubani & Tang, 2018). ASEAN Yolu'nun amacı, her ülkenin eşit güce sahip olduğu ortak anlayışıyla uzlaşmaya varmak olduğundan, idealizm ya da liberalizm teorileri ASEAN'da karar alma sürecinin temelini oluşturmuştu. Hem bölgesel hem de küresel örgütlerin çoğu liberalist teori temelinde kurulmuş olsa da birçok örgütün realist anlayışla işlediği konusunda bir ortak görüş vardır (Bae, 2018). Bu görüş ASEAN üzerinde ise daha belirgindir.

3. ASEAN Ne Değildir?

Uluslararası örgütler, yapı ve işleyişlerine göre genellikle uluslararası ya da ulusüstü nitelikte sınıflandırılmaktadır. Uluslararası örgütler, üye devletlerin egemenliğini esas alan, karar alma ve uygulama süreçlerinde ulusal iradeyi sınırlandırmayan yapılar sunarken; ulusüstü örgütlerde, üye devletlerin belli alanlarda egemenliklerini gönüllü olarak devrettikleri, alınan kararların bağlayıcı olduğu ve bu kararların doğrudan iç hukuk düzenine etki edebildiği kurumsal mekanizmalar mevcuttur. Örneğin Avrupa Birliği, normların doğrudan uygulanabilirliği, Avrupa Komisyonu'nun icra yetkisi, Avrupa Adalet Divanı'nın karar bağlayıcılığı ve nitelikli

oy çokluğuna dayalı karar alma süreçleriyle ulusüstü bir yapıya sahiptir. Bu çerçevede ASEAN'ın ne olmadığını daha iyi anlamak için, onun ulusüstü bir örgüt olmadığını açık biçimde belirtmek gerekir. Her ne kadar ASEAN, ekonomik büyüme, sosyal kalkınma ve bölgesel istikrarı teşvik etmede önemli rol oynamışsa da, Avrupa Birliği'nin aksine üye devletler egemenliklerini ve bağımsızlıklarını koruma ilkesine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu durum, örgütün kararları uygulama veya üye devletlerin iç işlerine müdahale etme kapasitesini ciddi biçimde sınırlar. Örneğin, Rohingya krizi gibi ciddi insan hakları ihlalleri karşısında dahi ASEAN, "iç işlerine karışmama" ilkesi uyarınca herhangi bir bağlayıcı müdahalede bulunmamıştır. Bu da örgütün yasal yaptırım mekanizmalarından yoksun, uluslararası nitelikli bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde, ASEAN'ı Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi diğer bölgesel örgütlerden ayıran temel fark, kuruluş felsefesi ve kurumsal işleyişinde yatmaktadır. BDT ve ŞİÖ daha çok jeopolitik çıkarlar, güvenlik eksenli ittifaklar ve lider ülkelerin yönlendirici rolü çerçevesinde şekillenirken; ASEAN, gönüllülük, eşitlik, müdahale karşıtlığı ve odayışmaya dayalı karar alma gibi normlara dayanan, daha esnek ve yumuşak bir iş birliği modeli benimsemiştir. ASEAN, bölgesel istikrarı temel hedef olarak benimserken, devletler arası egemenliğe saygıyı önceleyen ve bağlayıcılığı sınırlı olan bir kurumsal yapı inşa etmiştir.

ASEAN, AB'ye benzer şekilde tam olarak entegre olmuş bir siyasi veya ekonomik birlik değildir. Üye devletler arasındaki ekonomik kalkınma ve siyasi sistemlerdeki farklılıklar daha derin entegrasyon için önemli zorluklar oluşturmaktadır. Örneğin, Singapur küresel olarak kişi başına düşen en yüksek GSYİH'lerden birine sahipken, Laos ve Kamboçya gibi ülkeler çok daha geride kalmaktadır. Bu ekonomik eşitsizlik, tutarlı bir bölgesel kimlik ve ortak politikaların oluşturulmasını zorlaştırmaktadır. ASEAN'ın ASEAN Ekonomik Topluluğu gibi entegrasyon çabaları, diğer bölgelerde görülen entegrasyon seviyesine ulaşamamıştır (AB'de olduğu gibi) ve bu da kapsamlı bir ekonomik birliğin eksikliğini göstermektedir.

Tablo 1: ASEAN Üye Devletlerinin GSYH Büyüme Oranları, 2019–2024 (%) (IMF, 2023)

Ülke	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Brunei	3,87	1,13	-1,59	-1,51	3,26	3,48
Kamboçya	7,05	-3,10	3,03	5,01	5,82	6,14
Endonezya	5,02	-2,07	3,70	5,31	4,95	5,06
Laos	4,65	-0,44	2,06	2,25	3,97	4,01
Malezya	4,41	-5,60	3,46	8,66	4,47	4,51
Myanmar	6,75	3,19	-17,94	1,97	2,58	2,64
Filipinler	6,12	-9,52	5,70	7,60	6,03	6,27
Tayland	2,12	-6,16	1,65	2,64	3,41	3,60
Vietnam	7,36	2,87	2,56	8,03	5,76	6,85
Singapur	1,33	-3,90	8,88	3,65	1,50	2,12

ASEAN, üye devletleri için bağlayıcı yasalar oluşturma yetkisine sahip bir yasama organına sahip değildir. Parlamenterler arasında diyalogu kolaylaştıran ASEAN Parlamentolararası Meclisi, yasama gücünden yoksundur ve doğrudan seçilmemektedir. Bu da bölgesel politikayı şekillendirmedeki etkinliğini sınırlamaktadır. ASEAN'ın kararları fikir birliğine dayanmaktadır ve bu da eylemsizliğe veya acil bölgesel sorunları etkili bir şekilde ele almayan, sulandırılmış anlaşmalara yol açabilmektedir.

ASEAN askeri bir ittifak değildir. Barışı ve istikrarı teşvik etmesine rağmen, NATO gibi karşılıklı bir savunma paktına sahip değildir. Esasında böyle bir anlayışa en büyük zararı SEATO vermiştir. SEATO'nun varlığı Güneydoğu Asya'da parçalanmış bir güvenlik ortamının oluşmasına katkıda bulunmuş, bölge ülkeleri Batılı güçlerle uyum sağlama ile uyumsuzluk ya da tarafsızlık arasında bölünmüştür. Bu bölünme, uyumlu bir bölgesel kimliğin oluşmasını engellemiş ve 1967 yılında Güneydoğu Asya ülkeleri arasında iş birliği yoluyla barış ve istikrarı teşvik etmek amacıyla kurulan ASEAN'ın tesisini de geciktirmiştir. Ayrıca ASEAN, Güney Çin Denizi'ndeki toprak anlaşmazlıkları gibi bölgedeki güvenlik tehditlerine yanıt vermedeki etkinliğini sınırlayabilecek askeri iş birliğinden ziyade diplomatik angajman ve ekonomik iş birliğine odaklanmaktadır. Bu ise ASEAN'ı daha barışçıl bir örgüt yaparak, Çin'in askeri etkisini de azaltmaktadır.

Bununla birlikte ASEAN, monolitik bir yapıdan ziyade, siyasal, kültürel ve ekonomik açıdan oldukça heterojen bir birliktir. Üye devletler farklı siyasi rejimlere (örneğin demokratik, otoriter ya da askeri yönetimler), tarihsel tecrübeler ve kültürel yapıya sahiptir. Bu çeşitlilik yalnızca siyasi önceliklerde değil, aynı zamanda ekonomik sistemlerde de kendini göstermektedir. Örneğin, Singapur serbest piyasa ekonomisi ve ileri düzeyde finansal entegrasyonu ile öne çıkarken; Laos ve Myanmar gibi ülkeler daha kapalı, devletin yönlendirici rolünün belirgin olduğu ekonomilere sahiptir. Bu yapısal farklılıklar, bölgesel ekonomik entegrasyon çabalarının hızını ve derinliğini sınırlandırmakta; ayrıca kolektif karar alma süreçlerinde uzlaşmayı zorlaştırmaktadır. Üye ülkelerden bazıları Batılı güçlerle yakın ilişkiler geliştirirken, bazıları ise Çin gibi bölgesel aktörlerle daha güçlü ekonomik

ve diplomatik bağlar sürdürmektedir. Bu durum, özellikle bölgesel güvenlik ve dış ticaret politikaları konularında ASEAN içerisinde farklı perspektiflerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

ASEAN yöntemini diğer bölgesel organizasyonlarda uygulamak zor ve sıkıntılı olacaktır, ancak karar alma süreci tarzını diğer bölgesel iş birliğine dahil etmeye çalışmadan önce bile bunun başarı için önemli bir bileşen olup olmadığını gözlemlememiz gerekmektedir (Acharya, 2009). ASEAN kuruluşundan bu yana, bölgede barış ve uyumu korumada başarılı olmuştur. ASEAN, istikrar sağlamaya yönelik bölgesel bir çaba ve bölgedeki komünist ideoloji tehdidine karşı mücadelede bir destek olarak ortaya çıktı. Komünizmin son dönemdeki küresel gelişimiyle birlikte örgüt, 1995 ve 1997 yıllarında Vietnam ve Laos gibi komünist sistemleri ASEAN üyesi olarak dahil etme yönündeki stratejik kararıyla birlikte asıl amacı olan bölgesel birlikteliği sağlamada başarıya ulaştığı değerlendirilmesi de yapılabilir.

ASEAN için güvenlik, daha fazla gelişme ve ekonomik iş birliği için temel gereklilik olarak hizmet etmektedir. Ayrıca ASEAN'ın bölgesel barış ve güvenliği korumada başarılı olan bölgesel normları hem bölgede hem de bölge dışında işbirlikçi katılım meydana getirmek ve tanınmak için büyük bir potansiyele sahiptir. Barış ve güvenlik alanlarının ötesinde ASEAN'ın başarısı tartışılabilir. ASEAN'ın başarılı bir bölgesel örgüt olduğu değerlendirilmesi yapılabilirken, tam tersi görüşle de eleştirilebilir. Bu konu ayrıca araştırmacının bakış açısı, çıkış noktası ve ASEAN'ı karşılaştırdığı teşkilat ile alakalıdır. ASEAN genellikle dışları olmayan, verimsiz bir organizasyon olarak görülmektedir ve bağlayıcı bölgesel politika açısından önemli başarılar üretememiş olarak değerlendirilir. Buna en net örnek ASEAN Serbest Ticaret Anlaşması'dır. ASEAN ülkeleri arasındaki serbest ticaret, iş birliğinden hedeflenen faydaları sağlayamamıştır. Çünkü bazı üyeler, kayda değer ekonomik gelişme sağlamayan kendi yerli sanayisini korumaya da çalışmaktadır ki bu ise entegrasyonun hızını düşürmektedir.

Tüm bunlara rağmen ASEAN'ın üyeleri arasında bölgede dostane ve barışçıl bir ortamın sürdürülmesinde önemli bir rolü vardır. Ülkeler arasındaki küçük anlaşmazlıkların yanı sıra Güneydoğu Asya, bölgesel çatışmaların ve ciddi sorunların önlenmesinde başarılı olmuştur. Bölgedeki en büyük tehditlerden biri, 1997'de başlayan ve Tayland, Kore ve Endonezya'yı derinden etkileyen Asya ekonomik krizine yol açan darbeden gelmişti. Ciddi ekonomik darbeye rağmen, kriz boyunca bölgede barış ve istikrar korundu. Ancak ekonomik veya çevresel başarı gibi farklı ölçümler kullanırsak, kuruluşun tamamen başarılı sayılması doğru bir tespit olmaz. Barış ve istikrar, ekonomik ve diğer türlerdeki iş birliğinin temel şartı olduğundan, bölgesel barış çok önemlidir ve bu çalışmada başarının ölçütü olarak da değerlendirilmiştir. Ülkelerin komşularıyla en azından barışçıl ilişkiler sürdürmek ve bölgesel barışı hedeflemek istedikleri ortak kanaati, halen son derece etkili bir ögedir.

4. ASEAN Yolu

ASEAN'ın bölgesel barışı koruma temel hedefine ulaşmada başarılı olduğunu tespit ettikten sonra, ASEAN Yolu'nun başarıda rol oynayıp oynamadığı analiz edilecektir. ASEAN Yolu, tartışma ve fikir birliğine vurgu yapan bir karar alma sürecidir. Tartışmanın bir anlaşmaya varması için gereken uzun süreye rağmen üyelerin eşitliğini ve iş birliğinin önemini vurgulamaktadır. ASEAN Yolu, ASEAN akademisyenleri ve Asya bölgesindeki araştırmacılardan önemli ilgi görmektedir. Yorumlar farklılık gösterse de sürecin ana unsurları, müdahale etmeme, güç kullanmama, yumuşak diplomasi ve fikir birliği yaklaşımından oluşmaktadır. ASEAN Yolu, ASEAN'ın başarısına ve başarısızlığına en büyük katkıyı sağlayan unsur olarak algılanmaktadır. ASEAN Yolu'nun savunucuları, bu karar alma sürecinin üye ülkelerin birbirlerine saygı duymasına yardımcı olduğunu ve bölgede barışı sağladığını savunmaktadır (Mahbubani & Sng, 2017). ASEAN'ın bölgesel barışı korumadaki başarısı, organizasyonun etkisizliği ve açık sonuçların olmayışına rağmen, bölgesel bir örgüt olarak esas hedefine ulaşmaktadır ve dünyadaki en başarılı bölgesel organizasyonlardan biri olarak kabul edilmektedir. Esasında bu durum üye ülkelerin o birliğe attığı önem ile de ilgilidir. Zira eğer ASEAN olmazsa, sorunlarını çözebilecek veya bir araya gelebilecekleri tek yer Birleşmiş Milletler'dir. ASEAN bölgesi için BM, her zaman ikincildir. Bölgenin –her ne kadar eleştirilse de- esas organizasyonu, aynı zamanda temel birleştirici platformu ASEAN'dır. Bu gerçeklik, tüm ülkeler tarafından da açıkça kabul edilmektedir. Özetle ASEAN, Güneydoğu Asyalıdır ve birbirlerinden siyasal sistem olarak uzak ülkelerin, kültürel olarak aidiyet hissettikleri bir örgüttür.

Bu aidiyetin bölgesel kökleri de bulunmaktadır. ASEAN Yolu'nun Malay köy gelenekleri veya Endonezya'nın kırsal bölgelerindeki karar alma süreçleri gibi yerel Asya kültüründen doğduğu değerlendirilmektedir (Nischalke, 2000; Katsumata, 2003). Malay kültürü, karar verme sürecini içeren kolektif kültüre güçlü bir şekilde vurgu yapmaktadır. Karar verme süreci, diğer insanların duygularını incitmek, desteklemek ve açık çatışmalardan kaçınmak için kültürel anlayışın bir uzantısıdır. Köy toplantısı gibi daha küçük topluluklarda aile reisleri, köyle ilgili konuları tartışmaya davet edilir ve her aile temsilcisi, görüşlerini dile getirmeye ve grup olarak çözüm bulmaya teşvik edilir. Çatışmadan kaçınma ruhu, aile reislerini daha uyumlu görünmeye iter ve hatta önerilen argümana şiddetle karşı çıkanlar bile endişelerini çok dikkatli ve büyük bir hassasiyetle dile getirir, hatta karşıt fikri mizahla renklendirirler. En azından Endonezya'daki birçok küçük toplulukta karar alma sürecinin yaygın uygulaması budur (Temiz S. , 2022). Bunu çok daha gelişmiş ve devletler

düzeyinde karar alma olarak nitelendirecek olursak, ASEAN Yolu'nun ne olduğu daha da anlaşılır hale gelmektedir.

ASEAN Yolu, ASEAN için bölgesel barışa giden yol olabilir. Ancak diğer bölgeselciliklerde bölgesel barışı teşvik etmede bir rol oynayabilir mi sorusunun cevabı ise net değildir. Eğer ASEAN Yolu bir dizi nedenden dolayı ASEAN'a özelse, büyük olasılıkla ASEAN Yolu, ASEAN'ın bölgesel barıştaki başarısını belirlemede ana oyuncu değildir. Daha doğrusu, karar alma sürecini tek bileşen olarak belirleyemeyiz, ancak bölgesel barışa katkıda bulunan faktörler bütünü içerisinde tanımlayabiliriz.

Öte yandan ASEAN Yolu, kuruluşa özgü koşulu nedeniyle ASEAN'da mümkündür. Konsensüsle karar alma sürecinin bir zorunluluk olarak görülmesinin çeşitli nedenleri arasında ilk olarak üye ülkeler, devlet aktörlerinin diğer üyeleri onurlandırdığı ve ortak bir sonuca ulaşmak için uzun ve genellikle etkisiz olarak adlandırılan bir süreçle, her ülkenin egemenliğinin korunmasına yoğun bir vurgu yapmaktadır. Bu şekilde ise ortak bir anlayış ortaya çıkar. İkincisi ise her ülkenin eşit derece gündeme müdahale etme ve eşit ağırlıkta oy kullanma hakkı vardır. ASEAN eşit güce sahip bir topluluktur. ASEAN'da diğerlerinden çok daha fazla güce sahip olup kararları kendi ağırlığı ile değiştiren tek bir ülke yoktur. Kısacası Laos ne ise Endonezya'da odur.

Singapur, ASEAN'ın zengin bir ülkesidir ve güçlü bir ülke olarak görülmeyecek kadar küçüktür. Bu arada coğrafi ve nüfus açısından en büyük ülke olan Endonezya, yolsuzluk ve ekonomik güç eksikliği gibi iç mücadelelerle doludur. İki ülkenin güçlü ve zayıf yönleri bölgedeki güç dengesini sağlamaktadır ve ASEAN Yolu karar alma mekanizması ASEAN'da da devam etmektedir. Ayrıca ASEAN üyesi ülkelerin kendilerini dünyanın diğer yerlerinden ayıran benzer bir kültürü paylaştıklarını da belirtmek gerekir. Daha önce de belirtildiği gibi, ASEAN Yolu'nun hem Endonezya, Malezya hem de muhtemelen Brunei'deki Malay köylerinden türettiği değerlendirilebilir. Kültür, Singapur ve Filipinler gibi nispeten büyük Malay topluluklarının bulunduğu ülkelerle de desteklenmektedir. Bu argümanın güvenilir olmadığı, çünkü her ülkedeki yerel karar alma sürecinin ASEAN Yolu'ndan farklı olarak resmi ve kurumsallaşmış olduğu da ileri sürülebilir. Karşıt bir argüman olarak, liderin daha az belirgin olduğu veya gücün üyeler arasında daha eşit dağıldığı organizasyonlarda karar alma sürecinde her ne kadar sorunlar çıksa da ve süreç uzasa da bu durum ASEAN Yolu'nu daha demokratik bir teşkilat yapar. Ulaşmaya dayalı karar alma, ASEAN'a özgü değildir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) da bu uygulamayı benimsemektedir. Ancak ASEAN Yolu birçok açıdan benzersizdir, çünkü ortak anlayışa ulaşmak için uzun soluklu bir tartışma ve istişareyi içeren fikir birliğiyle karar almanın ötesindedir. Tüm bu süreç, çoğu zaman önemli ölçüde etkisiz olarak görülse de tüm üyelerin seslerinin, itirazları da dahil olmak üzere görüşlerinin duyulduğu ve nihai kararı desteklemeyenlerin bile bunu kabul edeceğinin düşünüldüğü gerekli atmosferi sağlamaktadır.

ASEAN'ın günümüze kadar parçalanmadan ulaşabilmesinin de en önemli öğelerden birinin müdahale etmeme ilkesi olduğu kesindir. Bu ASEAN ilkesinin, bölgede barışı koruma çabalarına katkıda bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu prensiple üye ülkeler, birliğin bir üyesinin dengesiz davranışlarına rağmen egemenliklerini sürdürürler. Belirli bir ülkedeki insan hakları ihlali veya insan ticareti gibi konular, ülke içi mesele olarak kabul edilir ve diğer ülkelerin katılımının dışındadır. Bu ilke, komşu ülkelerle iş birliğini ve iyi ilişkileri sürdürürken, her ülkeyi diğerlerinin iç işlerine karışmasından korumaktadır. Ancak sorunun diğer ülkeleri de etkilemesi durumunda, etkilenen tarafın kendini savunma ve konuya müdahale etme hakkı ortaya çıkar. Örneğin Endonezya'daki çevre sorunları ve ormanların yakılması, en yakın komşuları olan Singapur ve Malezya'yı yoğun bir şekilde etkilemektedir.

Müdahale etmeme ilkesi, ASEAN'ın operasyonel çerçevesinin temel taşıdır ve bölgesel bir örgüt olarak etkinliğini ve uyumunu önemli ölçüde etkilemektedir. 1967'deki Bangkok Deklarasyonu'nda ortaya konan bu ilke, üye devletlerin egemenliklerine ve toprak bütünlüklerine saygı göstermeyi ve iç işlerini dış müdahale olmaksızın yönetmelerine izin vermeyi amaçlamaktadır. Bu ilkenin en önemli sonuçlarından biri, üye ülkeler arasında istikrarı teşvik etmesidir. Ülkelerin birbirlerinin iç meselelerine müdahale etmekten kaçınmalarını sağlayarak ASEAN, ulus inşası ve ekonomik kalkınma için gerekli olan barış ve güvenliğe elverişli bir ortam sağlamıştır.

Bu müdahaleci olmayan yaklaşım, üye devletlerin dış baskı veya müdahalelerden korkmadan kendi iç sorunlarına odaklanmalarını sağlamıştır. Bununla birlikte, müdahale etmeme ilkesi zorluklar da doğurmaktadır. ASEAN'ın üye ülkelerdeki insan hakları ihlalleri veya siyasi huzursuzluklar gibi acil bölgesel meseleleri ele alma kabiliyetini engellemektedir. Örneğin, Myanmar'da devam eden kriz ASEAN'ın bu ilkeye bağlılığını test etmiş ve bölgede demokratik değerlerin ve insan haklarının desteklenmesindeki etkinliği konusunda soru işaretleri ortaya çıkarmıştır. Müdahale etmeme ilkesi ASEAN bölgesinde istikrarın korunması için hayati önem taşıırken, ASEAN'ın kolektif eylem ve müdahale gerektiren kritik meselelerle ilgilenme kapasitesini de sınırlamaktadır. Bu dinamikleri dengelemek ise örgüt için ileriye dönük temel bir zorluk olmaya devam etmektedir.

5. ASEAN'ın Doğru Anlaşılması

ASEAN bir güvenlik topluluğu mudur, yoksa AB benzeri bir topluluk mudur? Daha geniş bir çerçevede ASEAN, küresel ölçekte liderlik talebi olan bir topluluk mudur? Ya da önemsenmeyecek derecede bir hiç midir veya değersiz midir? İlk olarak, ASEAN'ın başarılı bir bölgesel örgüt olarak görülüp görülmeyeceğinden ve ne ölçüde görülmesi gerektiğinden emin olmak gerekir. ASEAN, gelişmekte olan dünyadaki en başarılı bölgesel gruplaşma değildir. Ancak bu durum hiçbir zaman bir tartışma konusu olmamalıdır, çünkü birlik tarafından böyle bir iddia hiçbir zaman ortaya atılmamıştır. Dahası, böyle bir iddiayı değerlendirmek, karşılaştırmalı bir perspektif gerektirir. Karşılaştırmalı bir perspektif ise ASEAN'a olumlu bir ışık tutabilir. ASEAN'a özgü bu başarı, uzun ömürlülüğü ile ölçülmemelidir. Amerikan Devletleri Örgütü, özellikle de 1889-1890'da kurulan Pan-Amerikan birliğinin halefi olarak görülürse veya 1949'da kurulan Arap Devletleri Ligi ve hatta Afrika Birliği (1963) gibi daha eski ancak daha az başarılı olmuş bölgesel gruplar bulunmaktadır. Kuşkusuz bunlar daha büyük ve daha çeşitli üyelere sahip makro-bölgesel organlar iken ASEAN, Pasifik Adaları Forumu, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu, Körfez İşbirliği Konseyi, Güney Asya Bölgesel İşbirliği Birliği, MERCOSUR ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi organizasyonlar daha sıkı ve yoğun, ek olarak nispeten daha homojen alt-bölgesel yapılardır. Bu nedenle de sürdürülmeleri ve yönetilmeleri daha kolaydır. Ancak bunlar arasında bile ASEAN, en azından çağdaş uluslararası sistemin tüm büyük güçlerinin temsilcilerinin yıllık bakanlar sonrası toplantılarına istikrarlı katılımıyla kabul edilen bir iddia olarak, olumlu bir şekilde karşılaştırılmaktadır (Kurlantzick, 2022).

ASEAN hakkındaki çalışmalar, ASEAN'ı fevkalade etkili bir bölgesel gruplaşma olarak görmek ile onu birbiriyle çekişen Üçüncü Dünya diktatörlerinin beceriksiz ve marjinal bir kahvehane salonu olarak nitelemek arasında gidip gelmektedir. ASEAN, demokrasi ve insan haklarının zayıf bir destekçisi olmasına rağmen, büyük güç çatışmalarında arabuluculuk yapma konusunda daha iyi bir potansiyele sahip olduğu savunulmaktadır (Narine S. , 2009). Ayrıca ASEAN liderliğindeki ASEAN Bölgesel Forumu (ARF), henüz önemli bir kurumsal ilerleme kaydedememiş olsa da korsanlık, terörizm ve doğal afetler gibi ulus ötesi sorunlarla başa çıkma yolunda önemli adımlar atmaya da başlamıştır (Haacke, 2013). ASEAN'ın Doğu Asya bölgeselcilikindeki rolünün güçlü bir aktörlük gösterdiği, ancak aynı zamanda bölgesel ve küresel çıkarlarını ve zorunluluklarını uzlaştırma konusundaki kısıtlamaları ortaya koyduğu da iddia edilmektedir (Ba, 2016). Bölgesel üretim ağlarının önemli arenasında, ASEAN ülkelerinin Çin, Japonya ve Batılı sanayi güçleri arasında ortaya çıkan rekabeti küresel üretim ve inovasyon için tehditkâr olmayan bir ortak olarak daha fazla güvenilirlikleri sayesinde kendi avantajlarına çeviren işbirlikçi tekno-bölgeselci stratejileri olumlu bir şekilde kullandıkları da bilinmektedir (Felker, 2001). Böyle bir strateji, ASEAN'ın ARF aracılığıyla Asyalı büyük güçlere yönelik siyasi ve stratejik angajmanını faydalı bir şekilde tamamlamakta ve birlikte Çin veya Japon hakimiyeti altında aşırı hiyerarşik veya hegemonik bir bölgesel düzen olasılığını da engellemektedir. Bunun sebepleri arasında coğrafi koşulların da etkisi bulunmaktadır. Ayrıca ASEAN, zararsızdır. Bu ise bölge dışı güçlerin ASEAN ile olan ilişkilerinde hatırlarında bulundurdıkları bir gerçekliktir.

Güneydoğu Asya bölgesi günümüze kadar son derece büyük zorlukları atlatabilmiştir ve burada ASEAN'ın etkisini göz ardı etmek bir hata olur. 1960'ların sonunda Malezya-Filipinler arasındaki Sabah anlaşmazlığının patlak vermesi, ASEAN'ı gözden çıkarmıştı. Ardından ise Asya Mali krizi ve Kamboçya çatışması geldi. Ancak ASEAN tüm bu zorlukların –bir şekilde- üstesinden geldi. Burada unutulmaması gereken durum, ASEAN'a ilişkin keskin yargıların kısa vadeli gelişmelere dayanması durumunda ortaya çıkacak yanlış sonuçlar olduğudur. ASEAN sadece Sabah anlaşmazlığını ve 1997 mali krizini atlatmakla kalmamış, kendini kurumsal olarak geliştirmiş ve Güneydoğu Asya'nın tek teşkilatı olmuştur.

ASEAN'a ilişkin bir diğer ihtilaf noktası da ASEAN'ın rolünü değerlendirmek için kullanılan performans ve kavramsal kriterlerden kaynaklanmaktadır. Anlaşılacağı üzere, ASEAN'ın performansı ve sicili incelenirken, Avrupa merkezci kriterlerden açıkça veya dolaylı olarak etkilenebilmektedir. Eğer ASEAN'ın resmi söylemi ile gerçek iş birliği sicili arasında büyük bir uçurum varsa bunun nedeni, ASEAN'da iş birliği için başlıca dürtülerin Güneydoğu Asya dışından, en önemlisi de Avrupa'dan gelmiş olmasıdır (Jetschke, 2009, s. 407). Bölgenin farklı dokusu genel itibarıyla göz ardı edilir ki bu ASEAN'ı hızlıca başarısız bir teşkilat kategorisine sokar. ASEAN üyeleri, bölgesel ekonomik iş birliğini düşünürken AB'ye baktıkları bilinmektedir. Hatta bu noktada Malezya Başbakanı Mahathir, “*AET gibi bir ekonomik topluluk yaklaşımı, ASEAN'ı başlangıç olmaktan çıkarırdı*” ifadesini kullanacaktır (Mohamad, 1981). Gerçekten de AB'nin ASEAN'ın benliğinin kurumsal ötekisi olduğuna dair iyi bir iddia ortaya atılabilir ki sıkça yapılmaktadır (Devadason & Mubarik, 2020). AB'nin kendi anayasasını kabul etmekte olağanüstü başarısız olduğu bir dönemde AB tarzı bir ASEAN Şartı tartışılırken bile ASEAN üyeleri AB'ye bir model değil bir ilham kaynağı olarak bakmışlardır (Acharya, 2007).

Ayrıca ASEAN üzerine teorik yazıların azlığı göz önüne alındığında, neo-realistlerin uluslararası kurumların sadece büyük güç tercihlerini yansıttığı ve devlet davranışları üzerinde genellikle marjinal etkileri olduğu (Mearsheimer, 1995) bakış açıları da dahil olmak üzere, genel olarak uluslararası kurumlara kötümser bakma eğiliminde olan ASEAN değerlendirmeleri ile zayıf ve nispeten az gelişmiş uluslardan oluşan Güneydoğu Asya devletlerinin güvenilir bölgesel iş birliğini yönetme kabiliyetine, etnosentrik açıdan -yani herhangi bir etnik grubun

kültürünü, bireyin kendi kültürünü kullanarak değerlendirmesi yanılgısından uzaklaşarak değerlendirmek-şüpheyile yaklaşanları birbirinden ayırmak, genel itibarıyla zordur. Bu tür etnosentrik önyargılar uluslararası ilişkiler literatüründe sıklıkla görülür ve ASEAN üzerine yapılan çalışmalarda da karşılaşılan bir durumdur.

ASEAN bir güvenlik topluluğu olarak nitelendirilemez. Uluslararası ilişkiler teorileri bağlamında ASEAN, temel ilkesi olan müdahale etmeme ilkesi ve üye devletlerin farklı siyasi rejimleri nedeniyle bir güvenlik topluluğu olarak nitelendirilemez. Karl Deutsch tarafından tanımlandığı şekliyle bir güvenlik topluluğu, karşılıklı güven ve çatışmaları barışçıl yollarla çözme taahhüdü geliştiren ve genellikle kolektif güvenlik düzenlemelerine yol açan bir grup devleti içerir (Vesa, 1999). Ancak ASEAN'ın egemenlik ve müdahale etmeme ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olması, kriz zamanlarında kolektif eylem kapasitesini sınırlamaktadır. Bu ilke, Güneydoğu Asya uluslarının devlet egemenliğine bölgesel istikrardan daha fazla öncelik verdiği tarihsel bir bağlamı yansıtmaktadır ve bu da genellikle üye ülkelerdeki insan hakları ihlallerini veya iç çatışmaları ele alma konusunda isteksizlikle sonuçlanmaktadır. Ayrıca, ASEAN içindeki demokrasilerden otoriter rejimlere kadar değişen siyasi sistemler, uyumlu bir güvenlik topluluğunun oluşturulmasını daha da zorlaştırmaktadır. Bu çeşitlilik, üye devletler arasında farklı önceliklere yol açarak güvenlik konularında uzlaşmayı zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla ASEAN bölgesel iş birliğini teşvik ederken, temel ilkeleri ve siyasi gerçekleri gerçek bir güvenlik topluluğu olarak işlev görmesini engellemektedir.

Buna ek olarak, ASEAN'ın son dönemdeki politika girişimlerini eski gelişmelerin veya siyasi çerçevenin içerisinden değerlendirme eğilimi de vardır. Bu tür bir şüphecilik, sağlıklı ve her türlü akademik tartışmanın ön koşulu olsa da, yavaş ilerlemelerin olduğu alanlara odaklanma eğilimindedir. Örneğin ASEAN, zaman içerisinde ASEAN Güvenlik Topluluğu'ndan evrilen ASEAN Siyasi-Güvenlik Topluluğu ve ASEAN Şartı gibi görünüşte iddialı bir dizi girişimde de bulunmuştur. Bu girişimlerin bazıları hakkında şüpheli olmak veya geleceği hakkında endişeli bir tavır sergilemek kolaydır ve birçoğu da bunu yapar. Örneğin Narine, ASEAN Şartı'nın daha fazla demokrasi ve insan haklarına yönelik normatif arzusu ile ASEAN devletlerindeki demokrasi ve insan haklarının iç karartıcı durumu arasındaki uyumsuzluğa atıfta bulunarak, ASEAN Şartı hakkında özellikle şüphe duyduğunu ifade etmektedir. ASEAN'ın büyük güçler arasındaki ilişkilerde arabuluculuk yapmasının, üye devletler içinde demokrasi ve insan haklarını teşvik etmesinden daha iyi bir perspektife sahip olduğunu da savunmaktadır. ASEAN'ın Asya güvenlik meselelerindeki arabuluculuk rolünün ve bunun sonucu olarak ARF ya da daha sorunlu olan Doğu Asya Zirvesi (EAS) gibi Asya kurumlarındaki liderlik rolünün, Çin, Japonya ve Hindistan'ın yükselen gücü ve etkisi karşısında giderek daha fazla etkili olmaya başladığını da vurgulamaktadır (Narine S. , 1997).

ASEAN'ın gündeminde hiçbir zaman yer almayan, Şart'a ve ASEAN Siyasi-Güvenlik Topluluğu'na dahil edilmesi yoğun tartışmalara yol açan ve nihayetinde sınırlı kalan insan hakları ve demokrasi gibi konular, ASEAN'ın en önemli iddiası olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Bu normlar Singapur ile Malezya, Tayland ile Myanmar ve Tayland ile Kamboçya arasında yakın zamanda yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle (Temiz S. , 2024) sorgulanmıştı, ancak açık bir savaşın önüne de geçilmiştir. İşte tarafların da ASEAN içerisindeki konumuna zarar gelmemesi amacıyla çatışmayı hızlıca soğutmaya çalışmaları, esasında ASEAN'ın önemini ifade eder. Ayrıca ASEAN'ın demokrasi ve insan haklarına yönelik tutumu da durağan değildir. Sivil toplum gruplarıyla istişarelerin arttığına dair işaretler vardır. Buna ek olarak bir ASEAN İnsan Hakları organı gelişmektedir, ancak bu organın işlevleri ASEAN üyelerine yönelik şikayetleri ele almakla değil, bilgi toplamakla sınırlıdır (Langlois, 2021). Ayrıca ASEAN üyelerinin, kendilerinin bu şekilde ASEAN toplantılarının gündem maddesi olmaktan hoşlanmadıkları da bilinmektedir. Bu ise onları normları –ister istemez- uygulama konusunda bir baskı unsuru oluşmasına sebep olmaktadır.

Ortaya atılan şüphelerin aksine elde edilen kanıtlar, ASEAN'ın daha demokratik üyelerinin ASEAN'ın kurumsal olarak güçlendirilmesine gerçekten de daha açık olduklarını göstermektedir. Endonezya'nın Suharto diktatörlüğünden önceki ve sonraki durumu bu argümanın en güçlü örneğini sunmaktadır. Suharto'nun Dışişleri Bakanı Ali Alatas, 1998'de Taylandlı mevkidaşı Surin Pitsuwan'ın Tayland'ın demokratik geçiş sürecinden doğan ve ASEAN'ın üye ülkelerdeki iç siyasi meseleleri bölgesel etkileri olması halinde açıkça tartışmasını öngören 'esnek angajman' fikrine karşı çıkmıştı. Ancak Suharto sonrası Endonezya, ASEAN Siyasi ve Güvenlik Topluluğu olarak yeniden adlandırılan ASEAN Güvenlik Topluluğu fikrinin başlıca savunucusu olmuştur. Bu şekilde topluluk için hazırlanan ilk kavram belgesi, demokrasi ve insan haklarını ASEAN'ın ideolojik temeli haline getirmeyi amaçlıyordu. Bu daha sonra diğer ASEAN üyelerinin muhalefeti nedeniyle sulandırılmış, ancak tamamen terk edilmemiştir.

Endonezya daha sonra ASEAN'daki iç çatışmalara müdahale edebilecek bir ASEAN barış gücü önermişti. Ancak bu sefer de Singapur buna şiddetle karşı çıktı (Caballero-Anthony & Emmers, 2022). Eleştirmenler ASEAN barış gücünün esas olarak ASEAN bölgesi içinde kullanılabileceğine ve dolayısıyla müdahale etmeme doktrininin ihlal edilebileceğine işaret ettiklerinde Endonezya'nın yanıtı, böyle bir gücün Endonezya'nın kendi içinde müdahale etmesinde bir sakınca olmayacağı şeklinde oldu. Endonezya, Açe'deki barış anlaşmasını izlemek üzere dışarıdan gözlemcilerin gönderilmesine de izin verdi (Herrberg, 2008, s. 32-35). Alatas'ın ASEAN üyeleri tarafından kabul görmesi, ASEAN'ın siyasi iş birliğine yönelik tutumundaki değişikliklerin bir göstergesidir. Kendilerine dış ilişkiler konusunda söz hakkı veren demokratik kurumsal reformlarla güçlenen Endonezyalı

parlamentar gruplar, Cakarta'nın Myanmar diktatörlüğüne karşı daha katı bir tutum sergilemesi de dahil olmak üzere ASEAN'da siyasi açıklığı savunmak konusunda daha güçlü bir tutum sergilemişlerdir. Endonezya'daki demokratikleşme, karar alma süreçlerinde olmasa da dış politika tartışmalarında daha önce bu tartışmaların dışında tutulan gruplara alan açmıştır (Yukawa, 2017).

ASEAN'la ilgili tartışmaların bir diğeri ise ARF, ASEAN Plus Three ve EAS gibi daha geniş bölgesel kurumlara liderlik iddiasıyla ilgilidir. ASEAN'dan bu tür Asya-Pasifik ve Doğu Asya bölgesel kurumlarının lideri olarak değil, merkezi olarak bahsetmek çok daha doğru olacaktır. Elbette ASEAN'ın liderliği yapısal bir liderlik olamayacağı gibi, ARF'nin fiktisel itici gücü Kanada ve Avustralya'dan geldiği için entelektüel bir liderlik meselesi de olamaz. Dahası, bu konuda liderlik terimi yanıltıcıdır, çünkü ASEAN'ın daha geniş bölgesel gruplara yanıt verirken temel amacı onları sahiplenmek değil, onlar tarafından marjinalleştirilmeyi önlemektir. Örneğin ASEAN, Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği'nde (APEC) hiçbir zaman liderlik rolüne talip olmamıştır (Acharya, 2009). Ancak bölge dışı güçler için son derece önemli bir platformdur. ASEAN'ın yönlendirmesi olmadan Çin'in ARF'ye katılması pek olası değildi. EAS ve Doğu Asya Topluluğu söz konusu olduğunda, ASEAN bir anlamda varsayılan olarak liderlik etmektedir, çünkü Doğu Asya'nın iki büyük gücü olan Japonya ve Çin, karşılıklı rekabetleri nedeniyle böyle bir liderlik oluşturmaktan alıkonulmuşlardır. Bu düşük etkili, tehlike arz etmeyen ve bölgesel olan birliğin çatısı altındaki platformlara bölge dışı ülkelerin katılım sağlaması ve daha da önemlisi buna önem vermeleri, bir diğer ASEAN başarısı olmalıdır. Bunu sağlayan ise bölgesel istikrar ve barışın korunmasında gizlidir.

6. Sonuç

ASEAN, on üye ülkeden oluşan bölgesel bir örgüt olarak, bölgesini komünist ideolojinin sızmasına karşı korumak ana hedefiyle kuruldu. Bununla birlikte zaman içerisinde kendisini geliştiren organizasyon, etkileyici başarılarıyla dünyadaki en başarılı bölgeselcilik örgütlerinden biri haline dönüştü. Bu başarı üzerinde tartışmalar olsa da ASEAN'ın bölgede barış ve istikrarı korumada başarılı olduğu konusunda hemfikir olunabilir. Bu özel başarı, kuruluşu özgü karar verme süreci olarak ASEAN Yolu'na atfedilmektedir. ASEAN Yolu, gündem konusunda ortak anlayışa ulaşmak amacıyla uzun tartışma ve istişare süreci yoluyla karar almayı kabul eder. Bu süreçlerde üyelere, çekincelerini veya anlaşmazlıklarını ifade etmeleri ve en azından herkes için en iyi olarak algılanan en iyi fikir birliği çözümüne varmaları konusunda diyalog kurmaları için yeterli zaman verilir. Böyle bir karar alma süreci, kuruluştaki üyeler arasında topluluk ve birlik duygusunun oluşumuna da yardımcı olur.

ASEAN'ın kusursuz bir örgüt olduğu yönünde mutlak bir iddiada bulunmak mümkün değildir. Bununla birlikte ASEAN'ı, tamamen işlevsiz bir yapı ya da yalnızca söylem üreten bir platform olarak nitelendirmek de örgütün bölgesel işlevi ve tarihsel bağlamı göz önünde bulundurulduğunda isabetli bir değerlendirme olmayacaktır. ASEAN üzerine yapılan araştırma ve tartışmalar, ASEAN'ın sicilini geliştirmekte olan, dünyadaki diğer bölgesel birliklerle karşılaştırmaya ve başarı ya da başarısızlığın ne anlama geldiği konusunda üzerinde uzlaşılmış bazı kriterler kullanmaya dayanmaktadır.

ASEAN Yolu'na en büyük darbe ASEAN üyelerinin kendilerinden gelmektedir. ASEAN Yolu'na verilen zararın kasıtlı ve kendi kendine yapılan bir eylem olduğu, ASEAN üzerine akademik yazılarda çok az kabul edilen bir gerçekliktir. Ancak ASEAN Yolu, daha geniş bir anlamda anlaşılırsa ve dış büyük güçlerin angajmanı, bölgesel özerklik arayışı, anlaşmazlıkların barışçıl yönetimi ve müdahale etmeme (bu norm giderek daha az kutsal hale gelse de) dahil olmak üzere daha geniş bir normlar ve rol anlayışları çerçevesine atıfta bulunursa, o zaman kurumun amacını ve yönünü şekillendirmede önemini korur. Dahası, eğer bu terim ASEAN'ın nasıl ayakta kaldığı ve karşılaştığı zorluklarla nasıl başa çıktığına dair bir dizi kurgulanmış ve zaman zaman basmakalıp kavramları çağırıştırıyorsa, ASEAN'ı analiz ederken ve değerlendirirken ASEAN Yolu'nun ötesine bakmak zordur. Başlangıçta ASEAN Yolu, kendisini eleştirenlerin bir icadıdır. Çok az sayıda akademisyen, ASEAN politika yapıcılar tarafından bu terimin ilk kullanımının benzersizlikten ziyade bariz bir işlevsizlik potansiyelini ifade etmek için kullanıldığının farkındadır. Ancak ASEAN, hayatta kaldıkça ve hatta bir dereceye kadar geliştikçe ASEAN Yolu daha olumlu bir anlam kazanmıştır.

Ancak gelecekte durumun nasıl olacağı çok net değildir. ASEAN Yolu'nun ve müdahale etmeme politikasının geleceği, gelişen bölgesel dinamikler nedeniyle önemli değişikliklerle karşı karşıya kalabilmektedir. Özellikle Çin gibi dış güçlerle gerilim arttıkça, ASEAN'ın geleneksel uzlaş ve çatışmadan kaçınma yaklaşımının yetersiz kalabileceğine dair tahminler artık daha sık yapılmaktadır. Myanmar'da ve Kamboçya ile Tayland arasında olduğu gibi artan bölge içi çatışmalar, müdahale etmemenin etkinliğini sorgulayarak daha proaktif bir duruş için çağrılar yapılmasına neden olmaktadır.

Kaynakça

- Acharya, A. (2007, Ağustos 15). *ASEAN at 40: Mid-Life Rejuvenation?* Ekim 16, 2024 tarihinde Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2007-08-15/asean-40-mid-life-rejuvenation> adresinden alındı
- Acharya, A. (2009). Arguing about ASEAN: What Do We Disagree About? *Cambridge Review of International Affairs*, 22(3), 493-499.
- Ba, A. D. (2016). Institutionalization of Southeast Asian: ASEAN and ASEAN Centrality. A. Ba, C.-C. Kuik, & S. Sudo içinde, *Institutionalizing East Asia - Mapping and Reconfiguring Regional Cooperation* (s. 11-34). London: Routledge.
- Bae, K. H. (2018). Seeing ASEAN as a platform for spreading liberalism. *International Journal*, 73(1), 33-48.
- Caballero-Anthony, M., & Emmers, R. (2022). Keeping the peace in Southeast Asia: ASEAN and the quest for positive peace. *The Pacific Review*, 35(6), 1079-1104.
- Devadason, E. S., & Mubarik, S. (2020). ASEAN and the EU: an assessment of interregional trade potentials. *International Economics and Economic Policy*, 17(3), 705-726.
- Felker, G. (2001). ASEAN Regionalism and Southeast Asia's systemic challenges. J. C. Hsiung içinde, *Twenty-first century world order and the Asia Pacific: Value change, exigencies, and power realignment* (s. 2013-253). New York: Palgrave Macmillan.
- Haacke, J. (2013). *ASEAN's diplomatic and security culture: origins, development and prospects*. London: Routledge.
- Herrberg, A. (2008). The Brussels "backstage" of the Aceh peace process. 20, 32-35. (Accord, Dü., Aguswandi, & J. Large, Derleyiciler) London. Temmuz 15, 2024 tarihinde https://rc-services-assets.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/Reconfiguring_politics_the_Indonesia_Aceh_peace_process_Accord_Issue_20.pdf adresinden alındı
- IMF. (2023). *World Economic Outlook Update, July 2023*. Haziran 16, 2025 tarihinde <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400243165/9798400243165.xml> adresinden alındı
- Jetschke, A. (2009). Institutionalizing ASEAN: celebrating Europe through network governance. *Cambridge Review of International Affairs*, 22(3), 407-426.
- Katsumata, H. (2003). Reconstruction of Diplomatic Norms in Southeast Asia: The Case of Strict Adherence to the Asean Way. *Contemporary Southeast Asia*, 25(1), 104-121.
- Kurlantzick, J. (2022). ASEAN's future and Asian integration. *ouncil on Foreign Relations*, 1-25.
- Langlois, A. J. (2021). Human rights in Southeast Asia: ASEAN's rights regime after its first decade. *Journal of Human Rights*, 20(2), 151-157.
- Mahbubani, K., & Sng, J. (2017). *The ASEAN Miracle: A Catalyst for Peace*. Singapore: NUS Press.
- Mahbubani, K., & Tang, K. (2018). ASEAN: An Unexpected Success Story. *Cairo Review*, 29, 110-116.
- Mearsheimer, J. (1995). The false promise of international institutions. *International Security*, 19(3), 5-49.
- Mohamad, M. (1981). Tak Kenal Maka Tak Cinta [Because we do not know one another, we cannot love]. J. Crawford içinde, *Pacific economic cooperation: suggestions for action* (s. 41-45). Petaling Jaya: Heinemann Asia.
- Narine, S. (1997). ASEAN and the ARF: The Limits of the "ASEAN Way". *Asian Survey*, 37(10), 961-978.
- Narine, S. (2009). ASEAN in the twenty-first century: a sceptical review. *Cambridge Review of International Affairs*, 22(3), 369-386.

- Nischalke, T. I. (2000). Insights from ASEAN's Foreign Policy Co-operation: The "ASEAN Way", a Real Spirit or a Phantom? *Contemporary Southeast Asia*, 89-112.
- Rajaratnam, S. (1967, Ağustos 8). Statement by Mr S. Rajaratnam, Minister for Foreign Affairs, in Bangkok. *NAS*. Ekim 11, 2024 tarihinde <https://www.nas.gov.sg/archivesonline/data/pdfdoc/PressR19670808.pdf> adresinden alındı
- Temiz, S. (2022). *Modern Malezya: Devlet Geleneği ve siyaset*. İstanbul: Efe Akademi.
- Temiz, S. (2024). *ASEAN - Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği Siyasi Yapısı ve Gelişimi*. Ankara: Berikan.
- TST. (1967, Mayıs 31). A Bigger ASA: Foreign Ministers to meet. *The Straits Times*, s. 18.
- TST. (1967a, Ağustos 8). Thanat: Full Accord in Bangkok on new regional association. *The Straits Times*, s. 1.
- TST. (1967b, Ağustos 9). The Asean Aims: first 7-point Accord signed. *The Straits Times*, s. 1.
- Vesa, U. (1999). Prospects of security communities: on the Relevance of Karl W. Deutsch's contribution. *Peace Research*, 31(1), 18-25.
- Yukawa, T. (2017). The ASEAN Way as a Symbol: An Analysis of Discourses on the ASEAN Norms. *The Pacific Review*, 31(3), 298-314.

Araştırmacıların Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek olmayan bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Tek yazarlı bir çalışmadır. Yazarın katkısı %100'dür.

The ASEAN Way: What is and what is not?

Süleyman Temiz

Extended Abstract

ASEAN was formed in 1967, and from its formation onwards, ASEAN became a key player for regional peace, stability, and security in Southeast Asia. Comprising ten member states, namely Indonesia, Malaysia, Philippines, Singapore, Thailand, Brunei, Vietnam, Laos, Myanmar, and Cambodia, ASEAN functions on a principle famously known as the "ASEAN Way." It is a technique which relies on the building of consensus, noninterference, and dialogue as a means of influencing its methods of handling conflict and building cooperation amongst its membership.

The ASEAN Way is essentially based on the principle of resorting to informal diplomacy, respect for sovereignty, and avoidance of public confrontation. These have been the guiding principles which have enabled ASEAN to address regional issues independently without the imposition of powers from the outside. This peculiar diplomatic style created a platform for dialogue among different political systems and cultural backgrounds, making it a unique regional organization. ASEAN has managed to avoid major conflicts and preserve a relatively stable environment within an area where historical animosities and rivalries abound by the fact that it focuses its emphasis on consensus. Security in Southeast Asia is dramatically complicated by a vast array of influences that include territorial disputes in the South China Sea, transnational threats like terrorism, and the implications of great power competition-between the United States and, more so, China. In theory, the ASEAN Way does enshrine ways and means to deal with these challenges through co-operative security arrangements. Initiatives such as the ASEAN Regional Forum and East Asia Summit can provide a platform for dialogue in which the member states can share perspectives on how to come up with collective strategies towards regional security.

It is in this regard that one of the crucial tests for ASEAN has been how to handle the disputes in the South China Sea, where overlapping territorial claims are increasingly likely to lead to increased tensions. ASEAN's response has been to advocate a Code of Conduct by which it hopes to manage disputes through diplomacy rather than confrontation. The dedication to this dialogue is essentially what the ASEAN Way is all about, reiterating the art of peaceful resolution as a cardinal element in sustaining regional stability.

ASEAN's commitment to regional peace is also expressed in its conflict prevention and resolution frameworks. The TAC, for instance, lays down the guiding principles of peaceful coexistence and non-interference, thus allowing conditions that are favourable for frank dialogue and cooperation. Additionally, ASEAN has taken key steps regarding non-traditional security threats, such as natural calamities and health pandemics, aware that regional stability transcends military concerns.

In the recent period, internal cohesion and community-building through initiatives such as the ASEAN Community Vision 2025 have been dominating the bloc. This vision deepens economic integration, social cultural exchanges, and political-security cooperation, hence strengthening relationships between member states. The policy for inclusive development is thus adopted by ASEAN for socio-economic disparity gaps that may form the foundation of conflicts, hence creating sustainable regional stability. Offsetting these gains, however, ASEAN still faces some daunting challenges over whether this institution is going to remain effective as a regional organization. Non-interference has been an abiding principle of the ASEAN Way, but in cases such as the recent political turmoil in Myanmar, it prevents decisive action during crises. This appears as a kind of reluctance to intervene that will raise some questions regarding the effective response of ASEAN to urgent security threats.

Besides this fact, the tectonic environment of great power competition exasperates ASEAN's diplomacy in having to balance major powers' interests while safeguarding its centrality in regional affairs. In this context, ASEAN will have to consider adjusting its approach by strategically balancing concerns for its foundational principles with emerging contemporary security dynamics.

The ASEAN Way emphasizes dialogues, consensus, and non-interference, acting in a way to nurture security, peace, and stability in Southeast Asia. There are still some challenges ahead, but ASEAN's adherence to cooperation and respect is one of the major positive assets that will help tackle regional issues. While change is indeed sweeping across Southeast Asia at a rapid clip, it is now more urgent than ever that the ASEAN Way continue to evolve to meet new challenges while remaining steadfastly protective of foundational values which have worked toward stability in the region. Indeed, ASEAN can continue to help foster a peaceful and stable Southeast Asia through continuous dialogue and collaborative approaches.